

SZAMOSÚJVÁR JÖVŐJE.

A Szamos völgyén kedves környezetben fekvő, idegenek által is mintaszerűnek elismert elrendezésű városunk mindezeig csaknem teljesen nélküli azon intézményeket, melyek iránt a mai kor embere igényeket támaszt s melyeket ma már minden számottevő város lakóinak biztosít, illetve biztosítani törekszik.

Nem kutatom az okokat, melyek miatt városunk legkevésebbé sem haladt a korrallal, hisz azoknak konstatálása ugy sem segítene már a multakon, ehelyett azonban ma már elérkezettnek látom az idejét annak, hogy komolyan és minden erőnkkel azon legyünk, hogy nem csupán az eszméken tartsunk elmefuttatást, hanem terveinket tett is kövesse. Hogy pedig ne csupán szép és talán elérhetetlen terveket forgassunk agyunkban, tartsunk rövid szemlét a minden intézmény alapját képező anyagi helyzetünkön, majd pedig az anyagi helyzettel állítsuk szembe azon intézményeket, melyek első sorban elkerülhetetlenül szükségesek, s hogyha mindezeknek rendezése után anyagi erőnk engedi, térjünk át a modernebb fejlődés kövelettel intézmények létesítésének kérdésére is.

Anyagi helyzetünk fölötti szemlélődés közben önkéntelenül is visszagondolunk arra a boldog korra, midőn e város háztartásának költségvetését pótdadó egyáltalán nem terhelte, sőt állandóan fölösleg mutatkozott a számadásokban. Ez nem is oly régi idő, hisz még idegenben ma is az a köztudat, hogy e város talán az egyedüli, mely

anyagi gondoktól menten jövedelmeiből bőven képes fedezni szükségleteit.

A városnak ezen anyagi jóhíre ma is főnáll és jogosan mondható, hogy a számszerint 45⁰/₀-ban kifejezett pótdadó tulajdonképpen látszólagos, mert vagyoni helyzetünk figyelembe véve a város ingatlanait és egyéb értékeit igen sok¹ hazai városénál jóval kedvezőbb. Hogy pedig pótdadónk számszerint eléggé magas ennek két oka van: első az, hogy a pótdádalapot képező egyenes államiadó csak 50.000 korona, mivel legtöbb adót fizetőink idegenben járulnak a közterhekhez; második és már talán rajtunk muló ok az, hogy a városi vagyon nincs megfelelőleg hasznosítva.

Ehelyütt csupán két körülményre kívánok rámutatni, melyek utóbbi állításomat evidensen igazolják. Mindnyájan tudjuk, hogy a város főterétől 72 méter távolságban folyó malomárok jelentékeny és kihasználásra érdemes vizierőt rejt magában. E vizierőnek a legutóbb megejtett fölmérések és számítások szerint alig 10—15⁰/₀-a van ódonszerű s minden rendszert nélkülöző malmaink hajtására fölhasználva.

A legutóbbi évek tapasztalatai azt igazolják, hogy ma midőn a fűtő és egyéb géptápláló anyagok ára rohamosan emelkedik, semmiféle mechanikai erő nem képes a természetnyújtotta erővel fölvenni a versenyt.

Egy másik talán még kevésbbé kihasznált jövedelmi forrása lehet a városnak, a csorda céljaira használt terület gazdaságosabb s ennek dacára a polgárság érdekeit legkevesbbé sértő kihasználása.

Legyen szabad ezalkalommal röviden rámutatnom az eddigi pénzügyi ténykedéseink helytelenségére, melyek mellett azon hitben, hogy talán ezáltal csekélyebb megterheletésben lesz részünk, épp ennek ellenkezőjét érzük el.

Tudvalevő dolog, hogy a rendkívüli és nagyobb összeget igénylő szükségleteink fedezésére a törzsvagyonból szoktunk bizonyos összeget fölhasználni 20, illetve legujabban 10 év alatti visszafizetés kötelezettsége mellett. Ezzel tulajdonképpen a leghelytelenebb pénzügyi politikát követjük, mert a törzsvagyonból elhasznált érték kamatai

elvesztésén kívül, a jelzett idő alatt állandóan a visszafizetendő összeg kamatai is veszendőbe mennek s így a helyett, hogy ha az ilyen pénzügyi műveleteket kölcsön útján végeznők, miáltal mai viszonyok szerint amortizációs hányadként 5·5 százalékot fizetnénk, 8—9%-kal terheljük meg önmagunkat. Tehát, ha helyesebb pénzügyi politikát akarunk követni, úgy ezzel a rendszerrel szakitnunk kell s a nagyobbszabású dolgok céljaira, valamint az eddig a törzsvagyomból föntírt módon fölhasználtak visszatérítésére egy hosszabb lejáratu, nagykölcsönt kell fölvennünk. Ily kölcsön fölvételének helyességét csaknem minden hazai város példája igazolja, de e mellett szól azon elv is, hogy a létesíteni tervezett intézmények *nem csupán a jelen kornak szólnak, hanem annak gyümölcseit a következő nemzedékek is élvezni fogják, miért is illő, hogy azoknak terheiben is résztvegyenek.*

Mindezekről részletesebben fogok szólni tervezetem későbbi részében, midőn a létesítendő intézmények finanszírozásával lesz alkalmam behatobban foglalkozni.

Lássuk már most, melyek azon létesítmények, illetve intézmények, melyek *városunk jövő fejlődésének alapköveit képezik?*

E tekintetben könnyen megkapjuk a feleletet, mert ha csupán rövid szemlét tartunk városunk mai helyzete felett, könnyen rájövünk azon hiányokra, melyek elkezdve a várost reprezentálni hivatott tanácsháztól le egészen a külváros kövezetéig lépten-nyomon szemünkbe ötlenek.

Egyenként felsorolom azon alkotásokat és intézményeket, melyek megvalósítása, ha a fejlődés igazi hívei vagyunk, önkéntelenül is magukra hívják figyelmünket.

Ezek közé tartoznak mint égetően szükségesek:

A *városház és közvágóhid* kérdésének megoldása. Nem annyira égetően szükségesek, de alapjában véve a modernebb fejlődés, valamint a közegészség, köztisztaság tehát a közjólét által legelső helyre helyezettek: a *vízvezeték és csatornázás, közvilágítás, járda és kövezet ügye.*

Egy külön csoportot képezhetnének a mindinkább előtérbe nyomuló népoktatásunk érdekében hozandó áldozatok, melyeket tervezetemenél mellőzni szándékozom, mivel

a közoktatásunk érdekében hozott eddigi páratlan áldozatainknak felsőbb helyen való méltánylása talán lehetővé teszi, hogy ezen kérdéseket csekély újabb áldozatok árán képesek legyünk megoldani.

Végül külön csoportba osztom azon létesítményeket, melyek arra hivatvák, hogy a fönnt elősoroltak között levő önmagát ki nem fizető intézmények finanszírozására szolgáljanak, melynek: a *Szamos vízirejének fokozottabb kihasználásával összefüggő létesítmények*, a *csordai legelő gazdaságosabb kihasználását célzó tervezetek*, végül egy *községi takarékpénztár* létesítése.

Most pedig rátérek a felsorolt létesítmények egyenkénti tárgyalására, melynek rendjén el fogom mondani, hogy melyik megoldási módot tartom helyesnek, hozzá csatolván a jövedelmezőségi számítást, melynek egybeállításánál *kiadások tekintetében a maximális, míg bevételeknél a minimális tételket fogom egymással szembeállítani.*

*

Városházunk tarthatatlan állapota már eléggé régideje nyilvánvaló. A több év óta működő középítkezési bizottság ezt belátva, a kérdés megoldásával igen sokat foglalkozott. Vázlatszerű terv több is van ezen bizottság aktái között, melyek azt igazolják, hogy mindig újabb és újabb kombinációk merültek föl a kérdés megoldása körül. Az első tervezet szerint a tanácsház a mai helyén épült volna, mely megoldásra nézve Andrassy Nándor ny. főmérnök és Holloska Imre jelenlegi műszaki tisztviselő készítettek egy-egy a homlokzatot is feltüntető tervet.

Elég korán rájöttek azonban arra, hogy ha a tanácsház mai állapotában szűk, úgy csaknem semmi változás nem áll be, ha a jelenlegi telekre még egy újabb szárny-épület emeltetik. Ezen helyzetet később úgy vélték segíteni, hogy a jelenlegi tanácsház melletti Páll Testvérek által bérelt raktárhelyiséget kívánták a telekhez csatolni s ezáltal a homlokzati részt kiszélesíteni. Az utóbbi megoldási módra vonatkozólag ugyancsak Holloskától áll rendelkezésünkre egy vázlatos tervezet.

A jobb belátás később rávitte az intéző köröket annak gondolatára, hogy a székház kérdésének megoldása ne időleges, hanem állandó jellegű legyen. Így lépett előtérbe az a kombináció, mely szerint a városház kérdése a Bogdánffy-féle saroktelekkel egyesített területen oldandó meg. Ennek szemelőt tartásával, a teljes telek felmérése után, készült is egy újabb vázrajz.

A legújabb előrelátó és mondhatni gyökeres megoldást jelentő tervezet már egészen más alapon nyugszik. A mai kor igényei egy pár éve beigazolták, hogy a város tulajdonát képező Korona szálloda mai alakjában legkevésbé sem felel meg céljának s annak megfelelő átalakítása, csupán földig való lerombolás, tehát teljes újjáépítéssel lehetséges. A dolgok ilyen állása mellett tehát figyelembe véve azt, hogy a szálloda *egy igen jelentékeny jövedelmi forrása a városnak*, már pedig ha annak kérdését rövidesen meg nem oldjuk, könnyen ki lehetünk téve annak, hogy vállalkozó szellemek egy a modern igényeknek megfelelő szállodát létesítenek, miáltal jövedelmi forrásokban nem nagyon gazdag városunk igen súlyos helyzetbe kerül.

A szálloda kérdésének megoldása, de ezzel összefüggőleg egy *teljesen tűzbiztos színterem beállításának szüksége* önkéntelenül is arra utal, hogy a tanácsház kérdését a szálloda ügyével kapcsolatosan megoldani törekedjünk.

E kérdés taglalásánál lehet talán egy olyan nézet is, mely szerint, ha a Korona szállodának nem alkalmas, ugy valószínű, hogy mint városháza sem fogja megállni helyét.

Az ily ellenvetésre igen könnyű a felelet, mert a szálloda épülete városházának könnyű szerrel és aránylag csekély összeg felhasználásával átalakítható, míg szállodának sem elrendezés tekintetében, sem egyébként teljes lerombolása nélkül, tehát aránytalanul nagy költség mellőzésével, nem tartható meg.

A Korona jelenlegi beosztása annyira megfelel egy városház céljainak, hogy talán ha egy teljesen új épületet emelnénk, még akkor sem juthatnánk célszerűbb elrendezésű helyiséghez. Ezen állításom igazolására legyen szabad gondolatban egy rövid sétát rendeznem magában az épületben.

A redout-teteremnél, nemkülönben az emeleti étteremnél alkalmasabb nagy és kis tanácskozótermet keresve sem találunk. Az emeleti szobák irodai helyiségeknek szintén igen alkalmasak. A földszint két bejáratával a rendőrség, adó- és pénztári hivatal elhelyezése mellett szintén semmi-nemű kívánalmat nem hagy fön. Az épület külseje a fedélzetre alkalmazott emelkedettebb építmény és a homlokzatnak stilszerűbb kiképzésével reprezentacionális követelményeknek is tökéletesen megfelel.

Ugy hiszem, hogy nem szükséges bővebben fejtegetnem e tárgyat, hisz egészen evidens dolog, hogy a tanácsházunk kérdésének ezen kombinált formája a jövő szempontjából a legmegfelelőbb.

Most már lássuk, hogy a modern szálloda kérdése, a tanácsház telkével kombinált sarokterületen, miként oldható meg?

A szóban forgó terület ily célra talán legalkalmasabb hely úgy forgalmi, mint szépiészeti szempontokból. E helyre egyemeletes stilszerű épület volna emelendő, melynek emeleti részén volna a tulajdonképeni szálloda elhelyezve, míg a földszintjén csupán kávéházi helyiség a sarki részen, és étterem télikert formájában az udvari odalon volna elhelyezendő. Az épületnek 2 főbejárata volna, melyek egyike a szálloda feljárója, míg a másik a modernül berendezett földszint és emeleti részre kiterjedő szin- és bálteremhez vezetne. Ezenkívül az épület egyéb földszinti helyiségei szuterren raktár helyiségek és minden tekintetben biztos jövedelmet hozó felszereléssel bíró üzletek céljaira volnának felhasználandók.

E megoldási módnak ezideig legnagyobb akadálya az volt, hogy a Bogdánffy-féle telek idegen kezekben lévén, tartani lehetett attól, hogy az ügynek ily értelmű elhatározása esetén, a város érdekeit legkevésbébbé portáló egyének önző érdekeinek leszünk kiszolgáltatva. A helyzeten segítő sikerült a telket megszerezni azzal a célzattal, hogy ha a város a föntírt módozat mellett a kérdést megoldani kívánja, minden anyagi haszon nélkül hajlandó vagyok a telket 2 éven belül bármikor rendelkezésre bocsátani, sőt mi több, már a haszonélvezővel is elfogadható egyez-

ségre léptem, mely szerint élte fogytáig 4000 K. évi-járadék fejében, tehát az eddig szóban forgott követelésekkel szemben igen kedvező feltételek mellett, hajlandó a telket nyomban átengedni.

A dolgok ilyen állása mellett csak az a kérdés, hogy vajjon a városnak ezen befektetése eléggé rentabilisnek mutatkozik? E kérdésnél mindenesetre figyelembe kell vennünk oly körülményeket, melyek beszámításának mellőzése számításaink reális voltát kétségbe vonni engedné. Minden esetre figyelembe kell vennünk a Korona szálloda jelenlegi bérét, az életjáradékot, végül pedig azt az esetet, ha a tanácsház jelenlegi helyére épülvén, holt tőke befektetését igényelné.

Az új szálloda megépítése, a sarok telek megszerzése és a Koronának tanácsházzá való átalakítása körülbelül 350.000 korona befektetését kívánná meg; mely összegnek 50 éves törlesztéses kölcsön fölvétele esetén, 5·5⁰/₁₀₀ mai arányszám mellett, 19.250 K. évi amortizációs hányad felelne meg. Ezen összeghez hozzáadandó a Korona szálloda jelenlegi bére 8800 K., továbbá az életjáradékot képező 4000 K., tehát 32.000 korona volna az az összeg, melynek fedezetéről jövedelmezőségi számításunkban gondoskodnunk kell.

Ezzel szemben a jövedelmezőségi arány képe a következőleg alakul. Mindenekelőtt a 32.000 koronából levonásba hozandó a tanácsház kérdésének megoldása folytán azon tőke amortizációs hányada, mely az eredeti helyén történő megépítés esetén befektetendő volna, továbbá az időleges jellegű életjáradék. Ezek levonása után tehát fönmarad 24.000 korona, melynek fedezetéről a következő számítás alapján lehet biztos alapon nyugvó direktívát találni.

A Korona szálloda jelenlegi bérlőjénél tekintettel arra, hogy egy teljesen modern berendezésű és a jelenleginél kétszer nagyobb szállodát nyer, összesen 17.800 korona bérösszeget lehet elérni. Míg a fönmaradó 6.200 korona ugy az új szálloda, mint a Korona fölös földszinti helyiségeiben létszitendő üzlethelyiségek béréből bő fedezetet nyerhet.

Tehát a föniek szerint s az elmondott okokból 8.000 korona volna azon összeg, mely egyelőre fedezetet nem

nyerne. Ezen fedezethiány azonban csak időleges, mert míg egyrészt az életjáradék fizetése előreláthatólag sokáig nem ró terhet a városra, addig másrészt a város fejlődése folytán a szálloda és üzlethelyiségek bérében beálló emelkedés a hiányt nemcsak pótolni fogja, de jelentékeny többletre nyújt kilátást.

Itt kell megemlítenem egy ajánlatot, mely általános-ságban az összes létesítendő intézmények megtervezésére, financirózására vonatkozik s a The Neuchatel Asphalte Comp. ügynökétől, Pécsi Dávidtól ered. Ezen ajánlat a tanácsház már felsorolt megoldási módjaira is kiterjeszkedvén, a legutóbbi és részletesen ismertetett tervet is felöleli, s erre specialiter oly értelmű ajánlatot foglal magában, mely szerint hajlandó a saroktelket részben szálloda, részben pedig bérház jelleggel kétemeletes palotával beépíteni, a Korona szállodát pedig tanácsházzá átalakítani s magát a bérpalotát 10—25 évre kibérelni, bérösszeg gyanánt a befektetendő 4—500.000 korona amortizációs hányadán felül 2500—3000 koronát fizetvén. Ezen ajánlat első pillanatra igen tetszetős, de nézetem szerint a mai, de talán a messze jövőben beálló viszonyainkhoz képest is igen merész terv, mely talán igen nagy kockázattal járna, mihez járul még az is, hogy az ajánlatban tulajdonképen semminemű garanciát nem találni, mely ily nagyarányú befektetés esetén a panama veszélyétől mentesítene.

Visszatérve a nézetem szerint leghelyesebb megoldási módra, magam részéről nem tudom eléggé ajánlani a gyökeres megoldásnak ezen alakját, *mely a jövőnek szól s melynek elfogadása esetén legszebb tanujelét adjuk annak, hogy szélesebb látókörrrel bírnak, s praktikusán gondolkozván, a városnak örzünk meg, talán évszázadokra szólólag, egy a vállalkozó szellemeket kecsegtető jövedelmi forrást, sőt mi több, egy vajudó kérdést, t. i. állandó színházunk kérdését is végleges jelleggel sikerül megoldanunk.*

*

A második égetően szükséges, megoldásra váró kérdésünk *a közbághid ujjáépítése.* E tekintetben igen sok

jogos panasz hangzott el, melyek elől kitérni ma már nem lehet; de nem csupán a panaszok, hanem a törvény kényszerítő hatalmának is engednünk kell, mely a város ezen jövedelmi forrásának veszélyeztetése terhe mellett kötelez bennünket arra, hogy úgy közegészségi, mint állategészségügyi szempontból megfelelő közvágóhidat létesítsünk.

A kérdés megoldásánál figyelembe kell vennünk állatkereskedelmünk fejlett voltát s e tekintetben specialis helyzetünket. A legfontosabb élelmi cikket képező *husnak hazánk igen kevés helyén van akkora mértékű termelési központja*, mint éppen városunkban. Nem kétlem, hogy a gyáralapítással foglalkozók gondolatát épp e körülmény fordította egy husfeldolgozó- és szalámigyár eszméjének megvalósítása felé.

Ha számolunk a körülményekkel, melyek e tekintetben figyelmünket magukra vonják, úgy lehetetlen be nem látnunk, hogy *közvágóhidunk kérdésének megoldásánál magasabb gazdasági érdekekkel találkozunk*. Ha csak egy évi hus-termelésünket vesszük figyelembe, mely átlag 8—10 000 drb. sertés és 1—2000 szarvasmarhának idegenbe való szállítása szorítókozó kihizlalásából áll, úgy gondolatban szinte önmagunkon szánakozunk, hogy ezen anyagnak helyben való feldolgozása révén elérhető hasznot önmagunktól miért dobjuk el?

De tegyük fel azt, hogy husfeldolgozó gyár a közel jövőben egyáltalán nem létesülne, még ez esetben is oly vágóhidat kell létesítenünk, mely úgy terjedelem, mint felszerelés tekintetében nem csak a modern igényeknek megfelelő legyen, hanem *az eddigi huskivitel szelesebb körben való kiterjesztésére alkalmat és módot nyújtson*.

Az állatkereskedelem elsősorban az, mely városunkat országszerte, de még talán a külföldön is ismertté tette, főleg a multakban. Napjainkban e téren némi hanyatlás észlelhető, ami sok tekintetben az ily irányu kereskedelmet szolgáló felszereléseink fogyatékos voltának tudható be.

Bizonyos tekintetben élehetlenségnek tartom azt, hogy arra fordítunk ugyszólván legkevesebb figyelmet, ami városunk jellegét megadni hivatott s a mi talán első sorban

képes fejlődésünk és jövő boldogulásunk alapját megvetni.

Nézetem szerint közvágóhidunkkal kapcsolatosan kell megoldanunk *az állatkereskedelmünk szolgálatában álló berendezéseink függő kérdését is*, miért is ehelyen ki fogok terjeszkedni e tekintetben is fölmerült kívánalmak tárgyalására.

Állatvásártereink jelenleg oly helyeken vannak, szét-szórta elhelyezve, hol azoknak maradása ugy közegészségi, mint állategészségügyi szempontokból alapos kifogás alá esik. A mai helyzet mellett, midőn házak közé beekelve, szétszórta s hozzáférhetőség tekintetében is rendkívül kedvezőtlen, de különösen a járvány terjesztése miatt a közvetlen közelében fekvő állami ut révén törvényileg tiltott helyen vannak meghonosítva vásártereink, állatkereskedelmünk nemcsak hogy nem fejlődhet, hanem a biztos hanyatlás veszélyének van kitéve.

A gyökeres és jövőnek szóló megoldás esetén tehát első sorban a *vásártereket más megfelelőbb helyre kell áthelyeznünk*. Ilyen helyek volnának az eddigi kombinációk szerint a város alsó részén a nagy gyakorló tér fölötti domboldal, továbbá a város felső részében a felső malom és Kis-hid-utca közötti terület. Magam részéről ezen utóbbit tartom alkalmasabbnak, mert ez ugy hozzáférhetőség, mint az állategészségügy szempontjából elengedhetetlen vízbőség tekintetéből messze tulszárnyalja az előbbi kombinációt. De chez járul még az is, hogy a rendszeres vásártér kiépítéséhez elengedhetetlenül szükséges kavicsanyag e helyen a legolcsóbbá teszi a kiépítését.

A vásárterek ily értelmű áthelyezése esetén *a jelenlegi terület egyrésze központi, rendszeres terményvásártér céljaira használatnák fel*, míg a fönmaradó terület a vasutvonal mentén fekvő egyéb, jelenleg parlagon heverő területekkel egyetemben parcelláztatván, házok építésére, esetleg új utcák nyitásának céljaira volna értékesítendő. Ily formán a város rendezésén kívül oly összeghez jutnánk, melynek jövedelmeiből a terménypiacot és állatvásártereket rendszeresen kiépíthetnők. De maga az állatvásártereknek kiépítése is oly formán volna keresztülviendő, hogy ezáltal

az ottani berendezések, aklok és a vásárló közönség kényelmét célzó egyéb létesítmények közgazdasági lendületen kívül arányos jövedelmet is biztosítsanak a városnak.

Az állatvásárterek kérdésének ily megoldásával összhangban kellene természetesen a tervezett közvágóhid helyét is megállapítani.

Áttérve magára a közvágóhid kérdésének végleges jellegű megoldására, ki kell emelnem, hogy e kérdéssel a középítkezési bizottság behatóan foglalkozott. A vonatkozó munkálatok eredményében szintén két tervezetet találunk a bizottság aktái között, melyeknek egyike a jelenlegi vágóhidnak renoválása és részben átépítése által kontemplálja a kérdés megoldását, míg a második a régi helyre ugyan, de teljesen új és sok tekintetben modernebb felszerelésű vágóhid építését tartja nélkülözhetetlennek.

Ezekkel szemben magam részéről az állatvásárterekkel kombinált helyen, megfelelő méretű, teljesen modern és praktikus berendezésű közvágóhid építését és berendezését tudom pártolni.

E tekintetben a legutóbbi időben épült közvágóhidak közül különösen a miskolci, marosvásárhelyi és losonci ily célt szolgáló épületek elrendezése és felszerelése szolgálhat követendő példával.

Tájékoztatóul a Budapesti Malomépitészet és Gépgyártól teljes felszerelésre vonatkozó költségvetés áll rendelkezésen, melyben egyenként föl vannak tüntetve azon alkatrészek, melyek egy praktikus és a mai kor igényeinek megfelelőleg berendezett közvágóhidnál nem nélkülözhetők.

E felszerelések közül különösen ki kell emelnem a *hűtő és műjéggyár-telepet, gőz- és vízvezetéki berendezéseket, a vágótermek felszerelését és a levágott állatok legapróbb részét is kihasználó berendezéseket.*

Már most csupán csak az lehet kérdés tárgya, hogy a közvágóhid kérdésének a vázolt módon való megoldása pénzügyi tekintetben is megállja a helyét. Ennek megállapíthatása szempontjából első kérdés az, hogy körülbelül mily nagy összeg befektetését igényli az új közvágóhid? Számításaim szerint körülbelül 160.000 koronát kellene

befektetnünk, hogy úgy a ma, mint a jövő igényeinek megfelelő közvágóhidat létesíthessünk.

Hogy pedig befektetésünk reális alapon nyugvó legyen, a mai jövedelmen felül 8000 korona, mint amortizációs hányad törlesztéséről kell gondoskodnunk. Nézetem szerint ez az összeg minden nehézség nélkül már az első években behozható, a vágatásnak a közvágóhídon való kötelezővé tétele, a vágatási díjaknak fölemelése, s a hűtő berendezések által a kivitelre szánt husnak az időjárástól való függetlenítésével nagyobb mennyiségben való termelését biztosító felszerelés által.

Ezek közül csupán a vágatási díjak fölemelése okozna látszólagos nehézséget. Ez a nehézség talán abban nyilvánulna meg, hogy a díjakat tulajdonképen a mai viszonyok mellett is e tekintetben megterhelt fogyasztó közönség terhére emelnők. A mint említém, azonban ez csak látszólagos, mert a vágatást igénybe vevők a díj fölemelésével szemben oly előnyöket nyernének, melyek által a díjak emelkedése nemcsak rekompenzáltatnék, hanem sokkal előnyösebben jönnének ki, mint a mai viszonyok mellett, s így ezen oknál fogva nem volnának arra utalva, hogy a többletet a fogyasztó közönségen hajtsák fel. Ily előnyöket biztosítanának a vágóhídon felállítandó műjéggyár és hűtő berendezések, továbbá a levágandó állatok legapróbb részeinek helyben való feldolgozását biztosító felszerelések.

Mint tiszta jövedelem már első években igen számottevő tényezőként szerepelne a műjéggyárban termelt főlös jéganyag, melynek helyben s talán a szomszédos Dés városban leendő napontai elárúsításából is jelentékeny összeg folyna be. Igaz ugyan, hogy ennek jelentékeny részét a közvágóhid üzemben tartása fölemészténé, de tegyük fel azt, hogy talán semminemű újabb haszonnal nem járna, még az esetben is közegészség szempontjából egy oly fontos tényezőnk lenne, mely szinte megbecsülhetetlen.

A jövő perspektívája, a mint már fönn is említém, egy husfeldolgozó és szalámi-gyár képét mutatja, melynek létesülése által közvágóhidunk talán egyik legnagyobb jövedelmi forrásunkká válhatna.

A közbürohidunk kérdésénél tehát nem szabad kicsinyeskednünk, hanem számolván a fölhozott körülményekkel *ezt a kérdést is a jövőnek kell megoldanunk.*

*

Most pedig áttérek tervezetem legfontosabb és legéletbevágóbb pontjára, a *vízvezeték és csatornázás* kérdésének tárgyalására. Napjainkban a hazai városok ugyszólván egyértelműleg mozgalmat indítottak annak érdekében, hogy a közegészséget biztosító vízellátásuk és a köztisztaság elemét alkotó csatornázásuk kérdését megoldják. Ma már a felvilágosodottság oda juttatta az embereket, hogy minden egyéb közművet ezen intézményekkel szemben luxus dolognak tartanak. Ezen álláspontra helyezkedvén magam is azon a nézetem vagyok, hogy legelső és legfontosabb kérdésünk, mely megoldásra vár, épp ez a két közmű, melyek létesítése nélkül, ha minden egyebet beállítunk, még akkor is városunk a cifra nyomoruság képét fogja mutatni.

Mai helyzetünk vízellátás és köztisztaság szempontjából tarthatatlan. Élvezeti vizeinket fertőzött talajban létesített ammoniak és egészségre ártalmas egyéb savaktól, valamint szerves anyagoktól telített kutakból nyerjük, melyek a talán észrevétlenül romboló hatásuk mellett, már nemegy járványos betegségnek voltak okozói. Emellett a használati vizek hiánya, vagy pedig nehézkes beszerzési módja miatt oly állapotokat találunk, melyek legkevesbbé mondhatók a mai kor higiénikai követelményeinek megfelelőeknek.

A használat folytán keletkezett szennyvizek, csapadékok és egyéb a háztartás körül keletkezett tisztátalan folyadékok, nem ritka esetben emberi és állati hulladékokból származott váladékok elvezetésére jelenleg kövezett és kövezetlen nyitott folyókák szolgálnak, melyek a rosszrendszerű utcaburkolatok miatt a legnépesebb helyeken állandóan stagnálnak, sőt egyes helyeken, a kövezet teljes hiánya miatt, valósággal mocsárszerű képződményeket létesítenek.

Ezen állapotokon a legujabb időben rendszeresített állandó tisztogatás sem képes segíteni, mert a mai eszközök mellett a talajnak további fertőződése a már meglevő szenny miatt nem akadályozható meg.

Ezen állapotokon egyedül vízvezeték és csatornázás létesítése útján lehet segíteni.

A középítkezési bizottság a vízellátás kérdésével ezideig egyáltalában nem, míg a csatornázással csak annyiban foglalkozott, a mennyiben csupán a jelenlegi nagyobb méretű nyitott árkokat kívánta igen kis részben földalatti csatornával potolni, részben pedig nyitott állapotában kikövegni. Nevezett bizottság e kérdésnél tehát időleges és részleges megoldási módot választott, mely megoldás ma már figyelembe nem jöhet.

Ehelyett a vízellátás és csatornázás kérdésének alapos és századokat szolgáló rendezése kívánatos.

Vannak, a kik ezen közművek megvalósítását ábrándképnek tartják anélkül, hogy csak egy kissé behatóbban foglalkoztak volna a kérdéssel. Igaz ugyan, hogy a közművek előnyeit élvező közönségre egy kis megterheletés hárul, de nézetem szerint *a megterheletés csupán csak akkor bir súlylyal, ha azzal szemben ellenérték nem nyújtatik*. Már pedig ezen közművek annyi ellenértéket nyújtanak, melyeket, ha a megterhelésekkel szembeállítunk, ugy a mérleg az előbbiek javára billen.

Fejtegetéseim későbbi szakában a jövedelmezőségi számításnál szám szerint is ki fogom mutatni, hogy az aránylag csekély víz- és csatorna díjak ellenében nagy előny háramlík az adózó közönségre.

Rátérek ezen közművek megoldási módja tervezetének rövid ismertetésére.

Ezideig is tétettek kísérletek a vízellátás kérdésének megoldása érdekében. A Székely Társaság társadalmi uton óhajtván a kérdést megoldani, miniszteri támogatással mélyfuratú kutakkal kísérletezett. A mint tudjuk, ezen kísérletek nem jártak eredménnyel, de különben is, talán ha sikerült volna ily uton célhoz jutni, még ezen esetben sem volna helyes a vízellátás kérdését ezen az uton megoldani. E föltevést igazolja Szolnok és több más hazai város példája, hol több mélyfuratú kut dacára nagy, városi vízvezeték létesítésén fáradoznak, azon felfogásból kiindulva, hogy kútrendszerrel sem vízbőséget, sem kellő kényelmet elérni nem lehet.

A legutóbbi kísérlet a vízbeszerzés tekintetében a hegyi források egybegyűjtésére irányult, mely figyelemmel városunk körül fekvő dombok csekély a vízszolgáltatási képességére, az egész város szempontjából szintén hiu kísérlet marad. De tegyük fel azt, hogy ezen utóbbi törekvés több eredményt tudna fölmutatni, még ez esetben sem volna észszerű ily irányban nagyobb befektetést eszközölni, mert a mint Pécs város példája igazolja, mely város különben, havasok által körülvéve, több reménnyel ment bele az ily irányu megoldási módba, könnyen ki lehetünk téve annak, hogy a hegyi források bizonyos idő múlva felmondják a szolgálatot s ezáltal befektetésünk illuzoriussá válik.

Ezek helyett vízbeszerzésünknel egyedül a Szamos folyó menti természetesen szűrt vízre gondolhatunk, mely kellő tisztítás után, miként azt Kolozsvár város példájánál látjuk, ily irányu szükségletünk fedezésére teljesen alkalmas.

A vízbeszerzési mód, mely irányban az előmunkálatok már folyamatban is vannak, *Pazár* István, a nagyméltóságú Földművelésügyi miniszterium részéről kiküldött országos nevű szakértő véleménye szerint oly formán történnék, hogy a nagygát táján a Szamos völgyében a próbafurások és próbaszivattyuzások eredménye szerint nyerendő viz nagyobb méretű kútak vagy galériák létesítése után, a szükséghez mérten kellőleg szüretvén a Hétkereszt nevű domboldalon létesítendő nagy tartányba nyomatnék fel, honnan gravitációs uton, elosztó csövezetekben jutna el a használati helyekre.

Mindenesetre kérdés az, hogy sikerülend-e megfelelő vizanyagot az előirt módon találunk? A már folyamatban levő előmunkálatok próbafurások utján hivatvák a kérdést eldönteni.

Főntnevezett miniszteri szakértővel e tekintetben oly megállapodásra jutottam, mely szerint a nagygát alatt elterülő sáncreten, a kőrői gyógyfürdő melletti nagyhid sarokpontjától kiindulva, a Szt-János szobor melletti Simay-féle kert sarokpontjával összekötött vonalban, esetleg a Hétkereszt nevű dombig terjedőleg 100 vagy 200 méter távolságonként kézi furóval, maximum 25 méter mélységű

kémfurások eszközölnének és azoknak eredményében a vizanyagból szükséges mennyiség vegyelemzés céljából Budapestre felküldetnék.

Legkedvezőbb eset az volna, ha mindjárt az első próbafurások alkalmával a föld színe alatt, a fertőzött talaj körzetén túl, sómentes kavicsos anyagra találnánk, mert ezáltal a további kutatások feleslegessé válnának és víz-szerzési kérdésünk meg lenne oldva.

De tegyük fel azt az esetet, ha furás közben a jelzett vonalon palára vagy sótartalmú anyagra találunk még ebben az esetben sem kellene feladnunk a reményt a kérdés megoldása tekintetében, mert ezen nem várt szituáció mellett még mindig módunkban van a kémfurási vonalat a vádirét irányában, végül pedig a petrisi völgy felé irányítani, mely helyek a legnagyobb valószínűség szerint egyrészt a dés-akna—széki sóvonal, másrészt a kéri dombok palavonalának körzetén kívül esnek. A megfelelő minőségű vizanyag megtalálása esetén egy nagyobb méretű próbakút létesítenék, melyből a víz egy pár hónapon át gőzszivattyúval távolíthatnák el az állandó és kellő mennyiségű víz szolgáltatási képességének kipuhatolására. Mely utóbbi kísérlet kedvező eredménye esetén fizikai technikai akadályba nem ütköznék vízvezetékünk kérdésének megoldása.

A csatornázás kérdését, a mint már említém, a köz-építkezési bizottság oly formán vélte megoldhatónak, hogy a jelenlegi nyitott csatornák kikövezésén kívül egyes forgalmasabb helyeken, rendkívül minimális területen, kívánt földalatti betoncsatornát alkalmazni. Ha jól tudom, ezt azon indoknál fogva kontemplálta ily a legminimálisabb igényeknek sem megfelelő módon, mert abban a hitben volt, hogy városunk fekvésénél fogva legyőzhetetlen technikai akadályok miatt nem csatornázható.

Ezirányban elsősorú szakemberekkel folytatott tárgyalásaim alapján a leghatározottabban kijelenthetem, hogy ez a felfogás téves, mert *csatornázás szempontjából belterületünk fekvése igen kedvező*, csupán a szennyvizeknek a városon kívüli s a csatornákból való eltávolítása ütközik némi nehézségbe, a mi azonban a technika mai fejlettsége mellett könnyű szerrel leküzdhető.

A csatornázás kérdése kapcsolatban a vízvezetékekkel oly formán volna megoldandó, mely szerint a város felső részéből kiindulól, valamelyik főutcában volna a főgyűjtő csatorna lefektetendő, s ezen főgyűjtőhöz csatlakoznának a vasut vonalon innen a Vízutca vonaláig terjedő, tehát a belváros utcáinak csatornái.

A csatornázás kiinduló pontján a malomárok vize szabályozhatólag bekapcsolatnék azon célból, hogy a csatornarendszer időnként vízzel öblögethető legyen. A csatornában felgyülemlett szennyes anyag pedig a város alsó részén, a jelenlegi gyepmesteri telep alatt vezettnék ismét a Szamosba, mi ha a kellő esés hiánya miatt nehézségekbe ütközne, úgy ülepesztő medencék alkalmaztatnának, melyekből a folyékony szennyek egy kisebb szivattyutelep útján távolittatnának el, míg a szilárd részek mint kitünő trágyaanyag mezőgazdaságunk előrelátható fejlődése esetén értékesítetténe.

Általánosságban a fentiekben ismertettem vizellátási és csatornázási kérdésünk megoldási módját. A részleteket a foganatban levő előmunkálatok és tervezési műveletek hivatvák föltárni, melyek tekintetében a nagymélt. Földmivelésügyi kormány részéről oly támogatásban részesülünk, mely által módunkban lesz a különben rendkívül költséges tervezési munkálatokat, aránytalanul csekély áldozat árán biztosítanunk.

Ez alkalommal nem terjeszkedem ki a vízvezeték és csatornázás kimeríthetetlen előnyeinek fejtegetésére, hisz ezek nagyrésze már annyira átment a köztudatba, hogy e helyen talán ezzel fölösleges munkát végeznék. Hogy egyes anyagi előnyeit mégis kidomborítom ezt csupán csak azért teszem, mert tulajdonképeni célom az, hogy beigazoljam, miszerint a víz- és csatornadíjak végeredményben új terhet nem okoznak az adózóknak, csupán csak *a meglevő kiadások praktikusabb fölhasználására utalják az érdekelteket.*

A mai háztartásaink körül jelentékeny kiadásokat okoznak a vízbeszerzés, szennyvizek és hulladékok eltakarítása, tűzbiztosítási díjak s más a vízvezeték és csatornázás hiánya miatt föllépő szükségletek. E kiadások részben ki

lesznek küszöbölve, részben pedig redukálva a jelzett közművek által, nevezetesen a vízbeszerzés és a fekáliák eltakarítása többé külön kiadást nem okoz, a tűzbiztosítási díjak jelentékenyen csökkennek s ezenkívül egészségügyi kiadásaink a maihoz képest tetemesen redukálódnak. Ha még ehhez hozzászámítjuk az így elérhető köztisztaságot, közrendet és tűzrendészeti előnyöket, határozottan konstatalható, hogy a vízvezeték és csatornázás anyagi hátránnyal nem jár, ellenben *erkölcsileg mérhetetlen sokat emel városunkon.*

Az elmondottakhoz a kiadások és bevételek tekintetében egy rövid számszerű tervezetet is csatolok, melynél a már részben összegyűjtött adatokat használom fel.

Szakemberek véleménye szerint vízvezetékünk és csatornázásunk, városunk kedvező fekvése és lakóházaink aránylag tömör elhelyezése miatt, körülbelül 600.000 korona befektetését igényelné. Ennek amortizációs hányada 33.000 korona évi kiadással terhelne, mihez járulnának az üzemeltetések és a vezetőség személyi kiadásai, melyek együttesen maximum évi 10.000 korona kiadást okoznának. Tehát az évi összkiadás 43.000 korona volna.

Ezzel szemben a kellő jövedelem biztosítása érdekében, miként ezt már csaknem mindenütt praktizálják, szabályrendeletileg kötelezővé tétetnék a víz- és csatorna-használat egyelőre a belvárosban, míg a külvárosi részekben a közutak után vízdíjak volnának megállapítandók. A víz- és csatornadíjak a legtöbb helyen divó ukációs rendszerrel kombinálva volnának kivetendők, mely rendszer szerint az egyes lakóházakban levő helyiségek után volna egységes díj megállapítva.

Ezen az alapon tehát a belváros 900 lakóháza átlagosan 4 helyiséggel számítva, 3600 helyiséget tesz ki, melyek után a víz és csatorna használati díj 10 koronás egységárral, 36.000 korona bevételét biztosítaná. A fennmaradó 7000 korona a fürdőszobák, kertöntöző csapok, a külvárosi közutak és háziállatok után szedendő díjakból teljes fedezetet nyerne.

Tehát a mint látható a vízvezeték és csatornázás tulajdonképen sem a köznek, sem magánosoknak uj terhet

nem okoz. Ezzel szemben talán már a létesítése utáni közeljövőben jövedelmet is helyez kilátásba, mely jövedelem azonban tekintettel ezen *intézmények közegészségügyi szerepére más célra helyes felfogás szerint nem használható*, hanem a víz- és csatornadíjak arányos leszállításával azoknak használata szélesebb körben terjesztendő ki. Ugy hiszem az elmondottak után mi sem áll utjában annak, hogy ezen közművek létesítése egyelőre elvben mondassék ki, mert *csupán ezeknek létesítése által tehetjük vonzóvá az itteni tartozkodást és ezek lehetnek városunk népesedésének és fejlődésének igazi alapkövei.*

*

Közvilágításunk ügye már eléggé régen napirenden van. A legújabb felfogás szerint a minden kényelmet, kellő tisztaságot és egyedül kifogástalan központi kezelhetőséget biztosító fényforrás, az elektromosáram lett közvilágításunk anyagául megválasztva. Kellő előtanulmányok és beható tárgyalás után, Gróf Kornis Károly szentbenedeki nagybirtokossal a villamos áram szolgáltatására nézve concessziós szerződés jött létre, melynek értelmében nevezett köteles lesz e világitást 1908. év július—augusztus hónapjában szolgáltatni. A szentbenedeki villamostelep létesítésének kérdése körül igen sok szó forgott s már-már azon a ponton voltunk, hogy minden reményt föladunk annak létesítésére vonatkozólag, ezzel szemben azonban még ma is valószínű, hogy vállalkozónk kellő időben eleget tesz elvállalt szerződési kötelezettségének.

Tekintettel azonban arra, hogy közvilágításunk kérdésének ily megoldása még mindig kétséges, de amennyiben megvalósulna, még ez esetre is nézetem szerint, figyelembe véve azt, hogy ha az elektromos világítás vállalatát jövedelmezőnek találjuk, úgy modunkban van a concessziós szerződés első 10 év utáni felmondásával ezen jövedelmi forrást magunknak biztosítani; nem végzek fölösleges munkát ha e kérdéssel is behatóbban foglalkozom.

Annak idején a közvilágításunk kérdésének házi kezelésben való megoldását két okból nem tartottam helyesnek és gazdaságosnak. Először is a tervezésnél tapaszt-

taltam hiányokat, milyenek a Szamos vizierejének hozzávetőleges számítása, a villamosműnek a jelenlegi rözsegátunktól való függővé tétele, melyek egybevetése után tartottam egyrészt attól, hogy a praeliminált összeget a tényleges kiadások messze fölülfogják haladni, míg másrészt egy bekövetkezhető gátszakadással járó vagyoni felelősség réme kísértett. Ezekenkivül a villamos mű kérdése körüli aránytalan személyi kiadások valószínűvé tették azt, hogy befektetésünk nem lesz rentábilis.

Felfogásom a fönti megoldás tekintetében ma sem változott, hogy pedig mégis foglalkozom a kérdéssel ennek oka az, hogy egyrésztől *most már az előmunkálatok és pontos számítások terére léptünk*, másrésztől pedig *más rokonintézmények forognak szóban, melyek épp ezen rokonságuknál fogva a személyi kiadások egyesítését teszik lehetővé.*

Ily irányu fölmérések a nyáron Büki Ferencz ügybuzgó mérnök vezetése mellett a kolozsvári kultur mérnöki hivatal által foganatosítottak, melyeknek tulajdonképeni céljuk az volt, hogy a fokozatosan keresztülviendő Szamos partbiztosítási munkálatai érdekében szolgáltatassanak megbízható adatokat. Ezen alkalmat használtuk fel arra, hogy a Szamos vizierejét beható tanulmány tárgyává tegyük s emberi számítás szerint lehető tiszta képet adjunk ugy a gát átépítése, mint a vizierőnk nagysága tekintetében.

E felvételeken nyugvó pontos számítások most vannak folyamatban, melyekből ma még csak annyi tudható hozzávetőlegesen, hogy a két vizimalmunknál elosztottan 200 lóerőnél többre számíthatunk.

Ezen erőt véve alapul a kellő felszerelések statuálása után, megfelelő időbeli megosztással, három közhasznú intézményünk üzemben tartását érhetjük el, és pedig a *vízvezeték és csatornázás szivattyutelepeit, a közvilágításunkat és végül a malmainkat láthatjuk el megfelelő erővel.*

Közvilágításunk kérdésének részletesebb tárgyalásába tekintettel arra, hogy ez még függő kérdés ez alkalommal nem bocsátkozom, s a föntiekben csupán azt törekedtem igazolni, hogy tervezetem egyik pontjaként ezt is fölvettem, azonban lekötöttségünk miatt ma még kérdéses, hogy annak önálló létesítése módunkban lesz.

Elmaradottságunknak egyik legalaposabb bizonyítékát *kövezetünk* tarthatatlan voltában találhatjuk meg. Ma, midőn már nem csupán a városok, de egyes fejlődöttebb községek is nagy súlyt fektetnek arra, hogy bár a legminimálisabb igényeknek megfelelő kövezettel lássák el utcáikat és köztereiket lehetetlen, hogy be ne lássuk azt, hogy *nekünk is tennünk kell valamit ily irányú mizeriáink szanálására.*

Ha rövid szemlét tartunk utcáink és köztereink burkolatai felett, tarthatatlan hiányokat tapasztalunk. Legfőbb utvonalaikon levő fürhető dacit járdáink kivételével, mindenütt hepe-hupás részben termés, részben görkőből formált és teljesen elhanyagolt járdákat találunk.

Az eredetileg alkalmazott kövezeteknek *sem rendszere, sem anyaga* nem volt helyesen megválasztva. Járda anyagának sem a vidékünkön található csekély szilárdsági fokkal bíró terméskő, sem a testet sanyargató görkő nem alkalmas. Az utburkolatok rendszere szintén a legkevésbé praktikus. Igaz ugyan, hogy az előbbi hiba a takarékoságnak, míg az utóbbi a kiépítéskor a különböző rendszerek között, kellő tapasztalat hiányában, megejtett helytelen választásnak tudható be, ez azonban nem jelenti azt, hogy a szerzett tapasztalatok felhasználásával és más városok példáin okulva kövezetünk ügyét most már úgy rendszer, mint anyag tekintetében a lehető leghelyesebben ne oldjuk meg.

Kövezetünk érdekében ez ideig vajmi keveset tettünk anyira, hogy a már említett dacit járdák kivételével egy pár évtizeden belül, a legutóbbi évekig állandójellegű kövezés érdekében tett lépéssel egyáltalában nem találkozunk.

Egy pár év óta oly felfogás lépett előtérbe, mely szerint a város külsőrészei látandók el lehetőleg oly kövezettel, mely csekély föntartási költség mellett az illető helyekre nézve végleges jelleget jelent s ezen az alapon első sorban oly helyek látandók el megfelelő kövezettel, melyek azt eddig teljesen nélkülözték s csupán ennek megtörténte után cserélendő ki a város belső részeinek kövezete a mai igényeknek s a közegészségnek megfelelő kövezettel. A külváros kövezése ezen rendszer mellett, a mai anyagi eszközök felhasználásával, előreláthatólag 4—5

év alatt befejezést nyer, miért is legfőbb idejét látom annak, hogy a belváros kövezéséről gondoskodjunk.

A már többször említett középítkezési bizottság kövezetünk ügyével is behatóan foglalkozott. Méretekkel és költségvetésekkel ellátott tervezetek állanak e tekintetben rendelkezésen, melyek egyikében a mai dacit járda folytatolagos kiépítése, míg másikában a belváros utcáinak aszfaltjárdaival való ellátása után, a külsőbb és kevésbé forgalmas helyeknek a mai dacit járdák anyagának felhasználásával kontempláltatik a járdaügy megoldása.

Ezen tervezeteknek egyedüli előnye az, hogy a járda felület méretei bennük eléggé pontosan egybe vannak állítva s így költségek tekintetében kellő tájékoztatást nyújtanak, azonban az elaborátum miként egyéb tekintetekben, ugy ezen pontnál sem a rendszerre, sem pedig a burkolati anyagok megválasztása kérdésének behatóbb tárgyalására nem terjeszkedik ki.

Már e helyütt jelezhetem, hogy költség megkimélés szempontjából akkor járunk el helyesen, ha a vízvezeték és csatornázás kérdésének eldöntése s talán ezen intézmények létesítése után kezdünk a kövezeti munkálatok kiépítéséhez mert ezáltal, sok város intőpéldáján okulva elkerülhetjük a már kész kövezet részbeni felbontását és ilyenformán a soha többé teljesen helyre nem hozható szépség hibákat és fölös költségeket.

E kérdésnél legfontosabbnak tartom a járdaanyag helyes megválasztását. A kérdésnek tapasztalati alapon való eldöntése érdekében több hazai városhoz körkérdest intéztem, melyben a kövezeti anyagok tartossága és célszerűsége tekintetében kértem felvilágosítást.

Legtöbb helyről oly értelmű választ nyertem, mely szerint a kövezési munkák jelenleg vannak folyamatban s így azokra vonatkozólag tapasztalati följegyzések ez ideig nem tétetnek. A nagyobb hazai városok közül Szeged és Brassó adtak oly információt, mely szerint az aszfaltnak mint burkolati anyagnak felhasználását ajánlják. Igaz ugyan, hogy nagyobb városokban csaknem mindenütt az aszfalt nyomul előtérbe, ez azonban nem jelenti azt, hogy a mi nagy városban beválik, ugyanaz kis városban első helyre helyezhető volna.

Nálunk ez ideig csupán a dácit anyaggal létesített kísérlet, mely anyag szilárdság tekintetében első helyen áll ugyan, azonban egyenlőtlen felülete és a kövek közé gyülemelő szenny miatt sem kényelmi, sem higiénikus szempontból nem tekinthető a legtökéletesebb burkolati anyagnak. Dacára annak, hogy ma mindenütt az aszfaltra esküsznek, magam részéről kis városban ezen anyagot sem tartom a legcélszerűbbnek. Ezen egy kissé merész állításomat közvetlen tapasztalati tényekre alapítom.

Az aszfalt mint burkolati és elszigetelő anyag kétségtelenül a lehető legtökéletesebb, oly helyeken a hol annak tisztántartásáról és napontai gondozásáról megfelelőleg gondoskodás van téve. A mintaszerű gondozás azonban csupán a legnagyobb városokban, hol e célra kellő anyagi erő áll rendelkezésünkre vihető keresztül. A mily kellemes az aszfalt az előbb említett esetben épp oly célszerűtlen akkor, ha gondozására kellő súlyt nem fektetünk. Már pedig kis városokban a köztisztaságra, legtöbb esetben a kellő anyagi erő hiányában, nem lehet oly nagy gondot fordítani. Így aztán beáll az az eset, hogy a nagy költséggel létesített aszfaltjárda télen sikos, nyári hőségben pedig kellemetlen. De ezektől eltekintve a kellő gondozás hiányában az aszfalt leginkább van kitéve az idő viszonyosságainak, miáltal azon könnyen repedések, süppedések s hasonló állandó javítást igénylő rongálódások támadnak, melyeknek kijavítása a szükséges felszerelés hiányában igen költséges és nehézkes.

Ezen állításom igazolására szolgál a közvetlen szomszédságunkban fekvő Dész város példája, hol a csak pár évvel ezelőtt nagy költséggel létesített aszfaltjárdák az aszfalt fölött gyakorolt fönti bírálatom, legszebb bizonyítékait szolgáltatathatják.

Ujabb időben több helyen kísérleteztek a betonnak, mint járdaburkolati anyagnak fölhasználásával. Az ily irányú törekvések beigazolták ugyan, hogy a betonjárdák az aszfaltnál jóval kellemesebbek és olcsóbbak, azonban a talajviszonyok legtöbbször befolyásának alávetett beton csaknem mindenütt kijavíthatatlan s többé egy testté nem önthető repedések és süppedések tüneteit mutatta.

Igy tehát lehetőleg az aszfalt hátrányaitól mentes, míg a beton előnyeit, az említett hiányok kiküszöbölésével, magában egyesített burkolati anyagot kell keresnünk, melynek úgy létesítési mint fenntartási költsége a két fönnebb említett burkolati anyag között áll s a mely még a mintaszerű tisztántartás hiánya esetén is, télen nem sikos és nyári hőségben nem kellemetlen.

Ily anyag nézetem szerint a műkö, mint burkolati anyag. A műkö tulajdonképen nem egyéb, mint nagy szilárdsági fokkal bíró természetes kőanyagnak kellő felaprozás és cementtel való keverése után, rendkívül nagy nyomás alatt lapok alakjában való készítése. A műkö lapok szilárd betonlapra fektetve képezik aztán a járda felületet.

Az ily műkö járda legfőbb előnyeit képezik, kismértékű tisztogatásuk esetén is recés felületük miatt sikos voltuktól való mentességük, könnyű és olcsó, valamint szépség-hibáktól ment javításuk és tartosságuk. Igaz ugyan, hogy hazánkban nagyobb elterjedtségnek mind ez ideig nem örvend ez azonban nem jelenti azt, hogyha célszerű voltukat belátjuk, ne válasszunk létesítendő járdáink anyagául.

Némi tájékoztatás céljából főgymnasiumunk fölépcsőzete előtt levő műkö burkolatra hivatkozhatok, mely dacára annak, hogy nem a legtökéletesebben lett elkészítve, egy évtizedet meghaladó erős használat után is fönti állításaimat igazolja, de e mellett szól a kolozsvári nemzeti színház fölépcsőzetén levő igen szép kivitelű műkö burkolat is.

Járdáink kérdésének megoldása után utburkolatainkra is gondolnunk kell. Tény az, hogy a mint már említettem úgy a járdák, mint az uttestek kiépítésére csak azon esetben kerülhet sor, ha a vízvezeték és csatornázásunk kérdését eldöntöttük, azonban úgy hiszem nem végzek fölösleges munkát, ha ez alkalommal az utóbbi kérdésre is kiterjeszkedem.

Utcaburkolati anyagul a város külső részei kivételével ez ideig mindenütt görkő anyagot használtunk. Látszólag ez a legolcsóbb utcaburkolati anyag, azonban ha gazdaságosabban gondolkozunk belátjuk, hogy a folytonos javítási és pótlási, nemkülönben az uttestek nehézkes takarítása miatt aránylag ez a legdrágább burkolati anyag. Ezt belátva

csaknem minden hazai városnál oly irányu törekvéssel találkozunk, mely feladatául a görkönek mint kövezeti anyagnak kiküszöbölését tűzte ki.

A különféle uttest kövezeti anyagok fölötti szemle megtartása után a Macadam-rendszeren nyugvó kisköburkolat lép előtérbe, melynek célszerűsége és tartossága tekintetében a németországi városoknál szerzett tapasztalatok a legfényesebb bizonyítékokat szolgáltatják. A kisköburkolat lényege tulajdonképen nem egyéb, mint az oszlop-szerűleg idomított dácit, vagy a természeténél fogva említett alaku bazalt kőanyag bizonyos rendszer melletti elhelyezése, miért is az tisztántarthatása miatt a leghigiénikusabb és beláthatatlan tartossága miatt a leggazdaságosabb burkolati anyagot képezi.

Mai kövezetünknek egy igen nagy hibája az anyag helytelen megválasztásán kívül, a kövezet rendszerének tarthatatlansága. A mai rendszer mellett midőn a vízfolyások az uttest közepén vannak elhelyezve, melybe az egyes házak udvaraiból vezetett kisebb folyókák torkolnak eltekintve attól, hogy a közlekedés tekintetében igen kellemetlen, még anyagi hátránnyal is jár, mert ilyen formán igen sok ütköző felület lévén, állandó rongálódásnak van kitéve.

E helyett ma már az általánosan elfogadott, az uttest két szélén elhelyezett vízfolyás rendszere nyomul előtérbe, miáltal a dinamikai hatásoknak jobban ellentálló uttest ivezet képződik, mely eltekintve tartosságától ugy tisztántarthatás, mint szépészeti szempontból is messze föltte áll az előbbi rendszernek. Rendszer tekintetében tehát a jövő kövezeti munkálatainál csupán csak az utóbbi fogadható el.

A kövezeti ügy kérdésének tárgyalásánál nem mulasztatom el, hogy főterünk rendezésének ügyére is ki ne terjeszkedjem. Nézetem szerint egyik *legszebb feladatunkat városunk szívének, a szabályos főterünknek rendezése képezi.* A mily szép ez a föladat, épp oly kényes kérdés is, melynek megoldása fenkölt gondolkodásra valló önzetlenséget kíván meg e város polgáraitól. Kolozsvár város főterének képe lebeg előttem e kérdésnél, melyhez hasonlónvá az erdélyi kisebb városok főtereit véve tekintetbe talán egyedül a mienk tehető.

Az állatvásárterek kérdésének tárgyalásánál már jeleztem, hogy a terménypiac s vele együtt a kirakó heti- és országosvásárok a mai baromvásárterek helyére volnának áttelepitendők.

Ez volna tehát előfeltétele főterünk rendezésének is. *Ha a köznek áldozatokat hozni tudó polgárságunk ezt lehetővé teszi, úgy főterünk a polgárság város szeretetének legszebb bokréája lesz.*

Magát a főterrendezését oly formán képzelem, hogy az mindenekelőtt megfelelőleg nivelláltatnék s ennek megtörténte után egy kellő szélességű járda szegélyezné, ezen belül pedig a régi járdák dácit kockáiból, esetleg kiskő burkolat használásával 10 méter szélességű kocsit alkalmaztatnék, ezt követné a középpont felé menőleg egy keskenyebb méretű járdanégyszög, mely a megfelelőleg parkirozott és a városalapító Verzár szobrát körülvevő területet foglalná egy igen kedves keretbe.

Financiális tekintetben ez alkalommal csupán a gyalogjárók és a főterrendezésünk kérdésének tárgyalására terjeszkedem ki, mivel az uttestek átalakítása illetve átépítése részben a csatornázás kiépítésével kapcsolatosan, részben pedig az évenként ily célra rendelkezésen álló összegből lesz keresztülvihető. E kérdés pénzügyi oldalának megoldása talán az összes alkotások között a legnehézkesebb, mert ez az egyedüli befektetésünk, mely holt tőkének vehető. Sok tekintetben ez a körülmény, de részben az is, hogy a járdázat az egyes házak csapogásán belül építetik, miáltal a házak használati értéke jelentékenyen emelkedik, vezette reá az egyes városokat annak gondolatára, hogy a járdaugyüket a háztulajdonosok arányos bevonásával, sőt néhány városban teljesen a háztulajdonosok terhére rendezzék. Tehát e kérdésnél nekünk is *meg kell barátkoznunk a hozzájárulás gondolatával*, mert első sorban a járdamentí háztulajdonosok élvezik a legteljesebb mértékben annak előnyeit, miért is illő, hogy annak terheiben is első helyen vegyenek részt. A legarányosabb és legaltalanosabban elfogadott kulcs az 50% hozzájárulás, mely szerint a háztulajdonosok felét fizetnék a kiépítési és főtartási költségeknek, míg a másik fele a közt terhelné,

miáltal olyanok is hozzájárulnának a költségekhez, kik a nem az újonnan járdázott vonalakon laknak ugyan, de a járdák előnyeit kisebb mértékben élveznék. E tekintetben mindenesetre a hozandó járdaszabályrendelet volna hivatott ez ügyet a helyi körülményeknek megfelelőleg precizirozni. A járdázat és a főtér rendezési költségei körülbelül 200.000 koronát tennének ki, melyből közel 80.000 koronát a háztulajdonosok térítenének meg 10—20 éves részletfizetés kedvezménye mellett, míg a fönmaradó 120.000 korona amortizacios hányada, körülbelül 6600 k. a várost terhelné. Ilyen formán nyerhetne belvárosunk megfelelő járdázatot s csak így segíthetnénk a mai e tekintetben tarthatatlan állapotainkon, fönmaradván a külsőrészek már megkezdett kövezési munkálatainak, az évenként rendelkezésen álló összeg terhére való, fokozatos keresztülvitele.

*

A legutóbbi időben mindinkább előtérbe lép az a nézet, hogy a városok fejlődésüket ne egy magukon kívül fekvő tényezőtől várják, hanem igyekezzenek lehetőleg *meglevő erejüket fölhasználva*, oly intézményeket létesíteni, melyek által szükségleteik fedezésére az államhoz való folyamodás vagy a polgárság újabb megterhelésének mellőzésével kellő jövedelmet tudnak produkálni.

Ily jövedelnek magán vállalatok útján érhetők el első sorban, melyeknél a város úgy szerepel, mint akár egy magános vagy részvénytársaság. E tekintetben az államkincstár nyújtja a legkövetésre méltóbb példát. Hogy messzebb ne menjünk az államvasutak is egy ilyen magánvállalata a kincstárnak, melyek megmérhetetlen erkölcsi, de anyagi előnyökkel is járnak. E felfogásból kiindulva a németországi városok példájára több hazai város, köztük első helyen Temesvár, Szombathely, Győr igen követésre méltó példákat statuáltak, melyek mindenikénél az elért eredmények biztató reménynyel kecsegtetnek.

A fönti nézettel ellentétben igaz ugyan, hogy van egy olyan álláspont is, mely szerint városoknak, mint erkölcsi testületeknek magán vállalatokba való belebocsátkozása, a közvetlen érdekelttség hiánya miatt, az alkalma-

zottak legtöbb esetében még lelkiismeretétől volna függővé téve. Ha ez megállhatna talán egyellen egy részvénytársaság sem prosperálhatna. Igaz ugyan, hogy az okszerűen vezetett részvénytársaságoknál s egyéb gyári vállalatoknál a közvetlen érdekelttség felkeltése céljából az alkalmazottak a tiszta jövedelem bizonyos százalékában részesíttetnek, azonban nem látom be az okát annak, hogy a város is ugyanezt miért ne tehetné meg. Azt azonban határozottan helytelennek tartom, hogy a jelenlegi alkalmazottakra bizassék a városnak valamelyes vállalata, mert ezáltal a kétfelé is elfoglalt személyzet egyik hivatásának sem fog teljesen megfelelni, még akkor sem, ha külön javadalmasban részesül a hivatalos ténykedése körén kívül eső munkáért. Az idevonatkozólag elmondottak figyelembe vételével az alább felsorolandó intézményeknél, melyek egyik-másikkal már behatóbban foglalkoztam, *egy külön szakavatott vezetőséggel és pénztárral ellátott hivatalos apparátus beállítását veszem előfeltételül*, mi nélkül a kellő sikert nem látom biztosítva.

Ezen a város magán gazdaságát vezető külön hivatalos szervezet kezelésébe kívánom utalni a már részletesebben is ismertetett vízvezeték és csatornázás, villamosmű, közvágóhid, valamint az alább bővebben ismertetendő művek üzemének kezelését, a létesítendő községi takarékpénztár vezetését s végül a csordai legelő egyrészéből létesítendő gyümölcsös kezelésének ellenőrzését. Ugyanezen szerv volna hivatva a jelenlegi bérletek lejártá után a helypénz-behozatali és kövezetvámszedési jogozatok, valamint a bor, hus és szeszfogyasztási adók házikezelését folytatni.

A közegészségügy érdekében létesítendő intézmények, melyenek a vízvezeték és csatornázás, a már fönnebb is említett elvnel fogva dacára annak, hogy más célra fordítható jövedelem kilátásait is nyújtják, nem tekinthetők olyanoknak, melyek finánciális szempontból alkalmat nyújthatnának a létesítendő egyéb önmagukat kinem fizető intézmények hiányainak fedezésére. Ezeknél tehát ha a jövedelem jelentkezik, úgy az a *használati díjak leszállítása által szélesebb körben való terjesztésük útján elérendő erkölcsi haszon céljaira fordítandó*. A tulajdonképeni fölös

és más célra felhasználható jövedelmet a *Szamos vízi-erejének fokozottabb kihasználásával összefüggő létesítmények, valamint a nem megfelelően gyümölcsöző tőkéinknek belterjesebb kihasználása hivatják szolgáztatni.*

Ma, midőn az erőfejlesztés hovatovább mindig költségesebb, minden téren igyekeznek fölkeresni a természet által nyújtott ingyenes erőt. Egy vidéknek legnagyobb áldása az, ha a természet nyújtotta erő közkinccset képez, vagy aránylag csekély költséggel azzá tehető.

Ily kincsünk rejlik a Szamos malomárkának vízi erejében, mely erőnek alig 10—15%-át használjuk ki legkezdetlegesebb szerkezetű malmaink hajtására. Ezen erőforrásunk tehát az, melyre alapíthatjuk jövedelmezni hivatott létesítményeink egyik csoportját.

Hogy ezen erőt leggazdaságosabban használhassuk ki elektromos energiává kell átalakítanunk. Az így nyert erőt aztán nappali üzemnél a malmok, részben vízvezeték és csatornázás szivattyú telepei és a közvágóhid üzemének ellátására kell fordítanunk, míg az éjjeli üzemnél részben a már említett szivattyutelepek és a közvilágításunk céljaira kell felhasználnunk. Jövedelemre a villamosvilágításon kívül különösen a malmok megfelelő átépítés után nyújtanak megbízható kilátást.

Jelenlegi legprimitívebb rendszerű vizimalmaink oly szármalmas képet nyújtanak, hogy jól felfogott érdekünk szemelöltartásával, de maguknak a felszereléseknek rozoga állapota által teremtett kényszerhelyzet miatt is, legjobb esetben, azoknak gyökeres javításáról rövid időn belül gondoskodnunk kell. Azonban az alig 6—7 évvel ezelőtt nagy költséggel eszközölt javítások beigazolták, hogy az ilyen időleges munkában nincs köszönet, de különben is a hibás rendszer miatt veszendőbe menő erő kiaknázása érdekében, a villamosművel kapcsolatosan, malmainkat modernebb felszereléssel kell teljesen ujjaépítenünk.

De vajjon ily irányu befektetésünk jövedelmezőség szempontjából célirányos-e? E kérdésre határozottan igen-nel kell felelnünk, ha figyelembe vesszük a malomiparterén a legutóbb lefolyt pár év alatt beállott változásokat. Újabb időben a gőzerő alkalmazásával vidéken is több

helyen létesítettek malmokat, sőt tovább menve különféle motorokkal kísérleteztek s a versenyt fölvenni igyekeztek a természetes erővel hajtott, primitív rendszerű vizimalmokkal. Igaz ugyan, hogy a rendszer nélkül működő és aránylag csekély munkaképességű vizimalmok tulajdonosai már-már a veszedelmes versenytársaktól félelemből azon a ponton voltak, hogy a vizierőre berendezett üzem fölthagyasával, mesterséges motorikus erőt vesznek igénybe.

Azonban a mesterséges erőforrások értékének aránytalan emelkedése még ideje korán észretéritette az érdekelteket s így belátták azt, hogy még is a természet nyújtotta erő fokozottabb kihasználása fölényüket úgy a jelenben, mint a jövőben biztosítja. Így jöttek létre aztán a közvetlen vizierőre és a villamos erőre, tehát közvetve az előbbire támaszkodó modernebb felszerelésű malmok. Ebből kiindulva tehát nekünk is ezt a példát kell követnünk, mert csak *így leszünk képesek a több oldalról tervezett gőzmal-mokkal szemben a malomipar terén a város hegemoniáját a messze jövőre is biztosítani.*

Malmaink, valamint villamostelepünk átépítésének előfeltétele rendszertelen és megbizhatatlan rözse gátunk átépítése. Nagy hibának tartom azt, hogy ezen alkotmányra idők folyamán megmérhetetlen összegeket áldoztak ahelyett, hogy évtizedekkel ezelőtt már megfelelő szilárdságú és állandó jellegű gátat építettek volna. A multakon azonban már csupán csak okulhatunk s saját kárunkon tapasztalva most már gátunkat végleges jelleggel kell megoldanunk. E tekintetben a gátépítészet terén a legutóbbi években beállott óriási föllendülés s ujabbnál újabb rendszerek alkalmazása igen tág teret nyújt az építendő gátunk anyagának és rendszerének megválasztására nézve. Ide vonatkozólag szakemberek véleményét kikérdezhvén, közvetlen tapasztalatuk és praktikus alkalmazásukon eszközölt megfigyelések alapján adott véleményre támaszkodva, helyi viszonyainknak és célunknak legmegfelelőbb volna beton anyag fölhasználásával egy *türendszerű gát* építése. E rendszer lényege abban áll, hogy maga a gáttest alacsonyan volna betonból megépítve s a fölé egy 2—3 középpillérrel ellátott vasbetétes betonhid volna építendő, mely hid pillérei

között túszerűleg alól a gáttestbe illeszkedő csekély átmérőjű, könnyű tölgyfaoszlopok volnának sűrűn egymás mellé elhelyezve oly formán, hogy ezekkel a víznek a gáton való átbukása szükségesetén teljesen megakadályozható legyen, mely utóbbi cél teljes elérhetése érdekében az oszlopsor elejében még egy külön hengereken rolószerűleg szabályozható, vízhatlan vászonzóból készült, elzárókészülék alkalmaztatnék. A rendszer főelőnye az, hogy ilyenformán a *jelenlegi kiscgát teljesen felhagyható*, mert a gáttest alacsony lévén jégzajlás vagy rendkívüli magas vízállás esetén a tüknek részbeni, vagy teljes kiemelése esetén a jég vagy fölös vízmennyiség és a víznek a villamos telepnél alkalmazandó turbina rendszerre nézve káros hatású hordaléka, bármikor könnyűszerrel lebecsátható. Ezzel ellentétben alacsony vízállás esetén, az összes tüknek beállítása és a rolónak kifeszítése által, a teljes rendelkezésen álló vízmennyiség a malomárokba terelhető.

A vázolt gátrendszerrel jelentékenyen emelt vízmennyiség esésének fokozására a malom csatorna kotrógépekkel kitisztítandó volna s kisméretű átalakítás által, úgy a jelenlegi felső, mint az alsó malomnál Francis-rendszerű turbinatelepek létesítésére alkalmassá tétetnék. A jelenlegi rendszertelen ódonszerű malmok helyére egykerék rendszerű, modern felszerelésű malmok volnának építendőek, a vámolás megbízható ellenőrzésére szolgáló automatákkal ellátva.

Most még kérdés tárgyát képezheti az, hogy vajjon a rendelkezésen álló fokozott vizierő képes lesz-e a villamosteleppel kombinált üzemek számára a megfelelő erőt szolgáltatni? A mint már fennebb említettem 200 lóerőt veszek alapul, mely erő elégségesnek azonban csak úgy bizonyulhat, ha megfelelő gőztartalékról és az erő fölhasználásának időrendbeli megállapításáról és éjjel-nappali üzem beállításáról gondoskodunk.

Ilyenformán a nappal előállítandó erő a malmok hajtására és részben közvágóhid üzemének ellátására, végül bizonyos időközökben a csatornázás ülepesztő medencéi kiürítését szolgáló szivattyutelep szolgálatában állana. Ezzel szemben az éjjel nyereendő erő az esti szürkület beállakor a város világítását szolgáltatná egész a hajnali

órákig, míg az ezt követő időben a malomüzem megkezdésének idejéig, a vízvezeték szivattyútelepeinek megfelelő erővel való ellátására használnának fel. Az említett gőztartalék, mely csupán rendkívüli alacsony vízállás esetén vétetnék igénybe a természetes erőnek megfelelő méretben állíthatnák be s az alacsony vízállások, vagy vis major eseteiben volna hivatva a természetes erő hiányait pótolni, esetleg az idővel fölmerülhető erőszükséglet fedezetére szolgálna.

A vízvezeték és csatornázási szivattyútelepek céljaira fölhasználható vilamoserő a tartányoknál alkalmazandó jelzőkészülékek révén a leggazdaságosabb erőkihasználás volna, mert mindenkor a szükséges időben jutna rendeltetési helyére s csupán oly mértékben és annyi ideig, a mint a tényleges szükséglet ezt megkívánná.

Az ilyenformán láncszemként összefüzdő és egy központból nyert erővel ellátandó létesítmények kétségtelen, hogy finanszialis tekintetekben is biztos alapot nyújtanának. A villamostelepek és malmok költségei hozzávetőleges számítás szerint körülbelül 490.000 korona befektetést igényelnének, mely összegnek amortizációs hányada a használt kulcs szerint 27.000 koronát tenne ki. Ehhez járulnának a személyzeti és üzemköltségek, 8000 korona kiadással. Tehát az évi összkiadás 35.000 koronára tehető. Ezzel szemben a világításból befolyó bevételek 28.000 koronáján kívül, a malom üzemnél a mai bérrel szemben 10.000 korona többletjövedelmen kívül, a közbizvitás vízvezeték és csatornázás, valamint a közbizvitás hid a már mutakozó jövedelmen felül ingyenes erővel volna ellátható. Ez az eset már az első üzemévekben beállna, a jövő perspektívája azonban jövedelem fokozódása tekintetében is a legszebb reményekre jogosít.

*

Jelenleg a városnak a vizierőn kívül még két kihasználatlan, illetve nem megfelelőleg hasznosított tőkéje van. Ilyennek tekintem az értékpapirokban s egyéb kötvényekben a mai viszonyokhoz mérten aránytalanul csekély jövedelmet biztosítóan elhelyezett értéket és a csordai

legelőül szolgáló legkevésbé gazdaságosan és belterjesen kihasznált területet.

A legujabb időben a hazai városok közül többen szilárd alapon nyugvó s a polgárság előnyét biztosító *községi takarékpénztárakat* létesítettek. E pontnál minden esetre számolnunk kell helyi körülményeinkkel. Ma nálunk aránylag igen sok pénzüintézet működik, melyeknél polgárságunk jelentékeny része érdekelve van. Igytehát az érdekeltek mellőzésével talán hiu kísérlet volna a községi takarékpénztár eszméjének még csak fölvetése is. E körülményre való tekintettel, tehát a községi takarékpénztár létesítését a helyi pénzüintézetek bevonásával vélem megoldhatónak, miáltal egy minden tekintetben szilárd alapon nyugvó s a hitelt keresőkre nézve áldást jelentő egységes pénzüintézet létesülne. Az így létesülő községi takarékpénztár alaptőkéjét elsősorban a városnak jelenleg értékpapirokban aránylag csekély jövedelmet hajtó értékei képeznék, mihez járulnának a csatlakozó pénzüintézetek által nyújtandó tőkék. Ez volna a községi takarékpénztár legteljesebb és a különféle érdekeket kiegyenlítő megoldási módja. De ha ez az érdekeltek vonakodása miatt sikerrel nem járna, még ez esetben sem volna szabad fölthagyni a megvalósítás gondolatával. Mert ha a jelenlegi pénzüintézetek versenytársra is találnak a községi takarékpénztárban, még ez esetben sem lenne rosszabb helyzetük, mint hogyha egy újabb bank létesülne, mert amíg egy magánosok által létesített pénzüintézet a szabad verseny összes megengedett fegyvereivel küzd, addig a létesítendő községi takarékpénztárnak egyedüli hivatása az, hogy a város kevésbé kihasznált tőkéit megfélelőbben gyümölcsöztesse, a különböző bankok érdekei csorbítása nélkül és ezenkívül első sorban a szegényebb sorsú polgároknak a hitelhez könnyebb hozzáférhetést biztosítson.

Ezideig több hazai városban létesítettek községi takarékpénztárakat s mindenütt igen szép eredményeket tudnak felmutatni, úgy a hitelkereső polgárság igényeinek kielégítése által elért erkölcsi, mint a város jövedelmének ily uton való gyarapítása révén származott anyagi előnyök terén.

A jó példák után indulva nem kétlem azt, hogy e kérdéssel is félretéve a merev elzárkozódás elvét, behatóbban lesz alkalmunk foglalkozni.

*

Most pedig rátérek az eszme fölvetése óta már igen sokat vitatott kérdésnek a *csordai legelő gazdaságosabb kihasználásának* tárgyalására. E helyütt első sorban rá kell mutatnom azon ferde szokásra, mely nálunk divik s amely tulajdonképen abban áll, hogy illetékes helyről kellőleg még nem ismertetett tervezeteket minden téren bírálat tárgyává tesznek anélkül, hogy akár a tervezet behatóbb kifejtését bevárnák, akár pedig csak némi információt is szereznének a dolgokra vonatkozólag. Ezen rossz szokásnak tudom be azt, hogy e kérdés körül az ellentétek mármár kiélesedtek akkor, midőn a kérdés lényege még kifejtve nem volt. Ilyen körülmények között aztán akadnak olyanok is, kik csupán azért, mert a talán téves információk alapján pro- vagy contra állást foglaltak, álláspontjuk helytelenségéről igen nehezen győzhetőek meg. Midőn tehát a kérdés tárgyalásába bocsátkozom a fönti körülményre rámutatva jelezni kívánom, hogy a tervezetre vonatkozó közforgalomban levő hírekkel szemben a *valódi álláspontot* az alábbiakban kívánom visszatükrözni.

Tudvalevőleg legeltetési szabályrendeletünk értelmében a város közönsége jelenleg egy körülbelül 627 khold nagyságú területet oly formán hasznosít, hogy bizonyos díjak ellenében a polgárok szarvasmarháit egy csordába tömörítve, igyekszik *egyrészt a polgárok előnyét, másrészt saját jóvedelmét* gyarapítani. A város közönségének ezen ténye, ha a kitűzött célnak megfelelne, ugy kétségtelenül a legnemesebb és a leggazdaságosabb volna. Azonban ha a tényleges állapotokat vesszük szemügyre ugy hamar rájövünk arra, hogy *az intencióktól nagyon messze esik a tényleges eredmény*. A polgárságnak előnye ebből csak igen kismértékben származik, mert míg vannak olyanok, kik az előnyt talán a megengedettnél nagyobb mértékben is élvezik, addig épp ez előnyre leginkább ráutalt szegényebb sorsú polgárok kénytelenek nélkülözni azt. Ezzel szemben a város

közönségére nézve ez pénzügyileg egyáltalában oly gyarló kihasználás, hogy a polgárság előnyét biztosító erkölcsi haszon elenyésző volta miatt, e tény *célját tévesztett humanitásnak* kell minősítenem.

Ily körülmények között oly megoldási módra kell gondolnunk, mely mellett a polgársággal szemben gyakorlandó nemes intencióktól vezérelt tény mellett anyagiakban is arányosabb lendület érhető el.

Miként minden alkotásnál, úgy ennél is az erkölcsi és anyagi szempontokon kívül a széépészet és jövő fejlődésre is gondolnunk kell. Mindezeknek figyelembe vételével, e jogi szempontból helytelenül közlegelőnek nevezett városi terület belterjesebb kihasználását következőleg gondolom megoldhatónak.

A 627 khold területből egyelőre 200 khold közvetlen a város mellett, a mai gyümölcsös kertek fölötti részen, kiszakítandó volna azon célból, hogy az parcelláztatván, a város közterheihez hozzájáruló polgárságnak családonként 1—1 khold terület adassék bérbé. Az így bérbé adott terület az első években tulajdonképen arra szolgálna, hogy a csorda megszűnte által teremtett állapotok nehézségei leküzdhetők legyenek. Ezen oknál fogva tehát az első 10 évben megállapítandó bérleti időtartamra minimális bér volna meghatározandó, mely mellett módja volna még a legszegényebb sorsú polgárnak is akár kertgazdasággal, akár pedig takarmánytermelés által szarvasmarhájának a mai viszonynál kedvezőbb fentartási módja mellett, a csorda fenálláskori helyzeténél kedvezőbbet teremtenie.

Ezzel szemben a fönmaradó 427 khold terület, melynek a katona gyakorlóterekre eső részére vonatkozólag bizonyos megszorítással a bérlet útján való hasznosítás illetékes helyen kieszközölhető volna, külön egyben bérbeadoató volna. Ilyenformán aztán ugyanaz a terület, mely ma a városnak alig 2000 korona tiszta hasznot hajt, már az első években 8.—10.000 korona jövedelmet biztosítana.

Ehez volna aztán kapcsolandó a gyümölcsészet nemesítő s ma már elsőrangú jövedelmet biztosító intézménye oly formán, hogy az egyes bérbe adott területek, az első évek jövedelmeinek felhasználásával, a város költségén

fásítandók, rendszeres utakkal ellátandók és megfelelőleg rendezendők volnának. Az így berendezett gyümölcsösök gondozása tekintetében a város magának szerződésileg ellenőrzési jogot biztosítana, mely ellenőrzés szigorú fogamatosításával a már említett és egyéb intézmények vezetésére alkalmazott külön hivatalos apparatus bizatnék meg. Az első bérleti idő leteltével fogamatosítandó bérbeadás alkalmával, tekintettel arra, hogy a csorda megszűntével támadt helyzet nehézségei már megszűnőben lesznek, s a már jelentékeny jövedelmet biztosító gyümölcsfák eléggé fejlettek, már a jogos és méltányos béremeléssel jelentékeny jövedelemfokozódás volna elérhető. E pontnál lehet talán olyan nézet is, mely szerint az így tervezett gyümölcsösökre nézve az aránylag rövid lejáratú bérlet nem a leghelyesebb megoldás, mert így nem alakul ki az emberekben a jövőnek való alkotás gondolata s ennek következtében a gyümölcsöseknél igen szép terve, a márióholnapra való gazdálkodás miatt, dugába dől. E nézet szerint az egyes parcellázott területek örök áron volnának eladandók, vagy pedig örök bérlet útján céljukhoz juttatandók, mert csak így érhető el az, hogy a későbbi nemzedéknek való emlékülhagyás gondolatától vezéreltetve, a tulajdonosok vagy az örökbérletet bírók, a gyümölcsfák nevelésében vagy a birt terület rendezésében, kellő buzgalmat fejtenek ki.

Ezen állásponttal szemben magam részéről a fönnebb vázolt megoldási módot tudom pártolni, mely mód a polgárság zöme szempontjából sokkal helyesebb, de a városra is előnyösebb. Ennek indokolására legyen szabad egy pár körülményt felhoznom. Első sorban *a jövőnek munkálkodó városra nézve hátrányosnak tartom bárminemű ingatlan elidegenítését, vagy pedig örökbérlet útján való értékesítését, mert ezáltal a legbiztosabb alapon nyugvó tőkéjétől lesz megfosztva, vagy pedig jövedelme fokozhatásától teljesen elütve.*

Célját tévesztett volna az örökbérlettel tervezett megoldási mód már csak azért is, mert már az első években is aránylag magasabb bérösszeg volna bérlok által fizetendő, miáltal a csorda megszűntével bekövetkezendő átmeneti idő a szegényebb sorsú polgárok által alig, vagy egyáltalán nem

volna kiheverhető, s már ez elég lenne arra, hogy a csorda megszüntetésének eszméjéről már eleve is lemondjunk.

A mi a gyümölcsös kellő gondozását illeti, arról a mint már említém szerződésileg biztosítandó ellenőrzési jog szigorú alkalmazásával megfelelő gondoskodás tétetnék, s hogy bérlet lejártakor régi bérlő által a gyümölcsfákban kár ne tétessék, de a folytonosság biztosítása érdekében is régi bérlőnek megfelelő formában elővételi jog biztosítatnék.

De ettől eltekintve a fásításnak egyesekre való bizása nagyon problematikus, mert magánosoknak a fásítás jóval költségesebb, mivel már a beszerzésnél nem bírják azon kedvezményeket, melyeket a város kieszközölhet, mihez járul még az is, hogy volnának talán olyan bérlők is, kik a területet saját különös céljaiknak kívánván felhasználni a fásítást egyáltalán nem, vagy csak igen későre eszközölnék. Így aztán hiányozna *az egyöntetűség s a szép és nemesítő cél csak igen kis mértékben volna elérhető.*

E lépés mindenesetre nagyon megfontolandó s első sorban e kérdésnél mindenféle körülménnyel számolnunk kell, mert épp ennek szerencsés, vagy kevésbé szerencsés megoldásától függ sok tekintetben városunknak jövő fejlődése.

Ha magunk elé varázsoljuk a Hétkereszt nevű domboldal jövő képét és gondolatban egy sétát teszünk az emberi kezek által paradicsommá tett területen, honnan a városra festői kilátás nyílik, lehetetlen nem lelkesednünk e gondolatért, melyben *polgáraink munkásságának és szépérzékének legszebb apotheosisát láthatjuk testet ölteni.*

Tőlünk függ tehát, hogy e tündérkép valóra váljon, hogy a gondolat testet öltjön. Legyünk tehát rajta, hogy félretéve minden kicsinyes érdeket a jövőnek *egy fényes monumentumot állítsunk, melynek nemesítő hatása az utókor hálájában visszhangozzék.*

*

A mint már fönnebb említettem, a fölsorolt létesítmények financirozására *hosszú lejáratu kölcsön* fölvétele elengedhetetlenül szükséges. A mai nehéz pénzügyi viszonyok között egy kissé gondolkozóba ejt ezen körülmény a tekintetben, hogy vajjon képesek leszünk a tervezethez szük-

séges összeget eléggé jó alapon biztosítani akkor, midőn a városi vagyon nagyságát megközelítő értékről van szó? E tekintetben szolgáljon megnyugtatónkra egyrészt az a körülmény, hogy ma még csak elvekről van szó s mire terveink megvalósulás stadiumába jutnak a pénzpiacra nehezülő feszültség kedvezőbb fordulatot nyer, míg másrészt városunk hitele ez ideig alig lévén érintve, a különben is kedvező befektetéseink csaknem mindenike újabb és újabb hitel nyeresére nyújt biztos alapot.

Lássuk most már számadatilag is egybevetve tervezetünk alakulását, a mitől függ elsősorban az, hogy a talán merésznek feltűnő vállalatokba *jövő existenciánk kockázatása nélkül* belemehetünk-e?

Első sorban kiadások tekintetében kívánom kimutatni azon maximális összeget, melynek befektetése szükséges, föltüntetvén a fölveendő kölcsön amortizációs annuitását. Ezt követi kimutatásomban a legrosszabb esetben befolyó bevétel. Végül a kiadások és bevételek egybevetése után mérleget fogok felállítani, melynek eredménye föltéve ha számitásaim reálisaknak bizonyulnak, *komoly és odaadó gondolkozástól feltételezett elbírálás után*, adja meg a választ arra, hogy *városunk jövőjét megalapítandó biztató reménnyel mehetünk-e bele renaissanceának előkészítésébe.*

A befektetések következőleg alakulnának és 5·5%₀ maximális amortizációs hányaddal, 50 éves törlesztés mellett nemkülönben a fölmerülhető egyéb elmaradt haszon, vagy más természetű kiadással együtt az alábbi évenkénti megterhelhetést okoznák:

1. *A tanácsház és szálloda kérdésének megoldása* ;
tőkebefektetés 350.000 K.

ennek amortizációs hányada 19.200 K.

Korona szálloda bére 8.800 K.

életjáradék 4.000 K.

Összesen 32.000 K.

2. *Új közvágóhid* építésére befektetendő tőke 160.000 K.
amortizációs hányada 8.800 K.

üzemköltség és személyi kiadások 4.000 K.

vágatási díjakból jelenleg befolyó összeg 4.000 K.

Összesen 16.800 K.

3. *Vízvezeték és csatornázás* megépítésére tőkebefektetés 600.000 k.

évi amortizacio	33.000 K.
személyi kiadások és üzemköltség	10.000 K.
Összesen	43.000 K.

4. *Turbina telepekkel kombinált villamosmű, nagygát és malmok átépítésére*, befektetendő tőke 490.000 K.

ennek amortizációs hányada	26.950 K.
üzemköltségek és személyi kiadások	8.000 K.
jelenlegi malmok bére	17.050 K.
Összesen	52.000 K.

5. *Belváros járdázatának kiépítése és a Főtér rendezésére* befektetendő tőke 200.000 K.

ennek amortizációs hányada	11.000 K.
--------------------------------------	-----------

Eszerint tehát a *fölveendő tőke összesen 1,800.000 korona* volna, míg a törlesztési hányad s egyéb üzem, személyi és elmaradt haszonból származó kiadásoknak *egy évi arányszáma 154,800 kor.* felelne meg.

Ezzel szemben a már *első év végén minden bizonynyal várható bevételi arányszámok* következőleg alakulnának:

1. <i>Az új szálloda bérösszege</i>	17.800 K.
a szálloda épületében, valamint a Korona főlős helyiségeiben létesítendő <i>üzletek</i> bére	6.200 K.
Összesen	24.000 K.

2. *Víz- és csatorna díjak* 43.000 K.

3. *Vágatási díjak és a műjéggyár
bevételei* 18.000 K.

4. *Villamosmű és malmok jövedelme* 58.000 K.

5. *Jelenlegi világításunk költségei* 4.000 K.

6. *Csordai legelő területének többlet
jövedelme* 7.800 K.

Összesen 154.800 K.

A remélhető jövedelemnél most még nem veszem számításba azon biztos bevételeket, melyeket a községi takarékpénztár létesítése esetén elérhetnénk, továbbá az olcsó villamos erő nyújtása révén előreláthatólag létesülő gyártelepek útján remélhető ugy erkölcsi, mint anyagi

hasznokat. Ezen számfeletti jövedelmeket első sorban arra kívánám fordítani, hogy minden létesítendő intézmény támogatására *főntartási* alap s ezenfelül egy *általános gazdasági* alap létesíttessék.

Csupán csak midőn ezen előrelátó tényünknek eleget tettünk lehetne arra gondolni, hogy *a meglevő közterhek enyhíttessenek s ezen felül az akkor már rászolgált városi alkalmazottak javadalmazásáról is gondoskodás tétessék.* Hosszas megfontolás után meggyőződésként állithatom, hogy e reális alapon álló tervezetem megvalósulása esetén igen rövid idő kérdése az, hogy ezen utóbbi minden tekintetben kedvező helyzet beálljon.

*

Rajongásig szeretett szülővárosom szolgálatában eltöltött három év minden idejét annak szenteltem, hogy a munkám körébe bevont szakemberek odaadó támogatása mellett, *lehetőleg egy teljes képét nyújtsak a jövő teendőire nézve,* melyeknek legmagasztosabb hivatása forrón szeretett városunk emelése és elérése annak, hogy *azon nagy versenyben, mely a hazai városok között folyik szűkebbkörű otthonunk megállja helyét.* E város jövőjét és egészséges fejlődését szívvvel lélekkel előmozdítani törekvőkre bízom annak elbirálását, hogy e sorokban letett s a szűkebbkörű honszeretettől sugalt eszmék kivitelre megérettek, alkalmasak s vajjon *a magam elé varázsolt szép jövő anyagi romlás csiráitól ment képet fedni fogják-e?*

Végezetül még csak annak kijelentésére szoritkozom, hogy elaboratumomnak, mely csak vázlatyszerűleg tünteti föl azt a nagy munkát, mely reánk vár, tulajdonképeni célja az, hogy *elvi hozzájárulást nyerjek ki arra nézve, hogy az eddig szeretettel végzett munkámat a föltüntetett irányban folytassam-e?*

Nem kétlem, hogy e város nemes gondolkozású közönsége, érett megfontolás után, elvi kijelentésével *kezembe adja a lankadatlan munkálkodásra lelkesítő vezérfonalat s így fölvirradni engedi városunk újjászületésének hujnalát!*

A BÉCSI MECHITÁRISTÁK ÉS SZAMOSÚJVÁR.

Az „Armenia“ 1905. évi augusztusi füzetében (225—228 l.) „Mechitáristák Szamosújvárt“ címmel felvettem azt az eszmét, hogy a mechitáristák bécsi kongregációja tegye át székhelyét összes intézményeivel együtt Szamosújvárra. Röviden, de kétségbe nem vonható okokkal motiváltam e tervet. Kimutattam, hogy ez áttelepedést határozottan megkívánja első sorban magának a rendnek és fenséges missziójának vitális érdeke, s hogy ebből kiszámíthatatlan előnye volna Szamosújvárnak, és hogy ez nagyon üdvös volna úgy a magyar, mint az örmény nemzetre nézve.

Az eszmét helyeselte a magyar sajtó. Helyesléssel fogadták legilletékesebb kulturpolitikuskaink, akikkel erről értekeztem. Az örmények lelkes örömmel üdvözölték a tervet. Bárány Lukács esperes-plébános, a legkompetensebb tényező „Mechitáristák Szamosújvárt“ című cikk viszhangja“ címmel mélyebben alapozta a tervet. Magok a bécsi mechitáristák sem idegenkedtek a nagy koncepciójú és perspektívájú eszmétől. De a dolognak érni kellett. Érdemleges lépések még nem történtek a megvalósítás érdekében.

Most azonban egy felhívás érkezett hozzánk, amely egyrészt teljesen és nyomatékosan igazolja tervünket épen azon tényező részéről, amelynek elhatározásától függ a megvalósítás, másrészt pedig a megvalósítást a tényező létérdekének és egyúttal igen aktualisnak tünteti fel kétségbevonhatatlanul.

A mechitáristák bécsi kongregációja német nyomtatott felhívást bocsátott ki és küldött meg a rend barátainak, amelynek ez a tartalma:

„Nagyságos Uram! A keleten már oly rég óta uralgó zavaroknak rendünkre gyakorolt káros hatása arra kényszerít bennünket, hogy a szerzetbeli papnövelde intézetünk fenntartásához szükséges eszközök megszerzése végett jótékonyági sorsjátékot rendezzünk; melynek védnökségét Ő császári és királyi Fensége Mária Valéria hercegasszony méltóztatott legkegyelmesebben elfogadni.

Erre a jótékony sorsjátékra bátorkodunk ezennel figyelmét felhívni.

Már több mint 200 éve anaak, hogy a mechtáristák kongregációja tevékenységét a gondolható legszerényebb eszközökkel és a legsúlyosabb politikai és gazdasági viszonyok közt megkezdette és azt a célt tűzte maga elé, hogy előidézze az örmény nemzet nagyobb részének a római katolikus egyházzal újból való egyesülését és előmozdítja és megszilárdítja az örmény nemzet vallási és művelődési fejlődését.

Hogy e célt elérje, a kongregacio lankadatlan buzgalommal áldozatkész tevékenységet fejtett ki úgy a hitküldérség terén, mint azzal, hogy keleten iskolákat létesített és tartott fenn, vallásos és tudományos műveket adott ki és terjesztett, főképen pedig missionariusokat képezett, mely utóbbi célra Bécsben papnevelő intézetet alapított.

Aki a keleti viszonyokat csak felszínesen is ismeri, tudja, mily óriási nehézségek állanak e magasztos feladat teljesítésének útjában. De a mechtáristák kongregációja nem riadt vissza mindezen nehézségektől és tétovázás nélkül tovább haladt a megkezdett fáradalmas pályán.

Az ehhez megkívántató eszközöket, melyeket a kongregáció mindig csak a legszükségesebb és igazán legszerényebb módon vett igénybe, ameddig csak lehetett, jórészt a most már elszegényedett országban szerezték be.

Sajnos, ismert tény, hogy az egész örmény nemzet gazdasági viszonyai az utolsó évtizedben kimondhatatlan mértékben megrosszabbodtak.

Ez igazán könyörületre indító gazdasági állapotok következtében azonban immár teljesen kimerülnek azok a források, melyekből eddig a mechtáristák kongregációja keleten merített, úgy hogy most már a vallásnak és tudománynak szentelt kétszázéves működés után a szükséges anyagi eszközök hiányában magát az existenciáját veszélyeztetve látja.

Ilyen körülmények közt majdnem lehetlenné vált, hogy előteremtsük a költségeket, melyeket a szeminarium fenntartása a legszerényebb igények mellett is megkíván, és ezzel az a veszély fenyeget, hogy a szukkreszcenciától, mely a szeminariumban nevelődik, meg leszünk fosztva,

Nemes emberbarátokhoz, akik hajlandók a keresztény katolikus hitet és a tudományt támogatni, jótékony-ságára építeni, Nagyságodhoz is azzal a tisztelő kéréssel folyamodunk, méltóztassék minket szent célunk előmozdításában tevékeny támogatásában részesíteni.

Bizton reméljük, hogy Nagyságod nem engedi segélykiáltásunkat meghallgatatlanul elhangzani, és örök hála-
ról biztosítva Nagyságodat, maradtunk kitünő tisztelettel a mechtarista-kongregacio nevében: Dr. P. Thiro Antal főtitkár, Dr. P. Thorun Tádé, infulás apát, fővikárius és főnök. Bécs, VII./2 Mechitaristengasse 4.

A mellékleten találjuk a mechtaristák kétszázados működésének és eredményeinek áttekintését, a szerzet fejének arcképével. A végén ismét feljajdulás a nyomor és szomorú állapotok miatt, melyek veszélyeztették a rend léte-
létét.

Ugy tudjuk, hogy a szerzet a magyar kormánynál is tett lépéseket a sorsjáték engedélyezése iránt, de természetesen eredménytelenül. Egy sorsjegy ára egy korona; Szamosújvárt főt. Turcsa mechtarista lelkésznel kaphatók. Ajánljuk e felhívást a hazai örménység pártfogó figyelmébe.

E felhívás igen fontos dokumentum és nyomos érv a bécsi szerzetnek Szamosújvárra való átköltözése mellett. Kitűnik abból, hogy a szerzet szűkös anyagi viszonyai miatt nem bírja teljesíteni hivatását, hogy veszélyeztetve van létele.

Hogy lehet ezen gyökeresen és minden időre segíteni? Nem sorsjátékkal. Habár nem lehet kifogás az ellen, hogy ilyen szent cél érdekében az emberbarátok nemeslelkűségéhez folyamodnak, nem látszik stilszerűnek, hogy ilyen nagy ügy a lutri céljaira legyen bizva, a melyek legjobb esetben csak ideig-óráig segíthetnek a bajon.

Itt világraszóló kulturügyről van szó. Meg kell érteni a kor szózatát, felfogni a történelem szellemét, követni a kulturhistoria folyamatát. Nagy elhatározás, alkotó cselekvés kell ide. Le kell mondani egy tarthatatlan helyzetről, egy megszokott helyről, egy fikcióról, hogy megmentsék az ügyet, hogy megsokszorozzák az erőket, hogy elérjék a kitűzött szent fő célt. És amellet még előmozditsanak fontos mellékcélokat. Megmenthetik a magyar

örménységet, megszerezhetik a magyar nemzet intenzív rokonszenvét a szerencsétlen örmény nemzet számára, és egyuttal leróhatják ennek háláját a magyar nemzet azon nemeslelkűségére iránt, amely édes hazát adott a századokon át országról-országra üldözött örmény rajnak.

Adják el bécsi palotájukat a vele szomszédos magyar testőrségnek, amelynek égető szüksége van rá. Párcellázzák maueri majorukat. Kapnak érte valami 2,600.000 koronát. Hagyjanak templomuk mellett 1—2 lelkészt, a többi pedig jöjjön Szamosújvárra papnevelővel, nyomdával, muzeummal, könyvtárral együtt. Szamosújvárt megkapják a Salamon-templom telkét. Reájuk bizzák az összes örmény intézeteket. A magyar kormány, az erdélyi püspökség felkarolja őket. 400.000 koronáért itt külön palotát építenek, mint a bécsi. 200.000 koronáért olyan birtokot vehetnek, amely ellátja az egész szerzetet az élet minden szükségleteivel. Maradna tisztán két millió korona készpénzök. Ennek kamatait egészben nagy missziójuk céljaira fordíthatják. És emellett számos üdvös mellékcélt érnének el.

Mi helyesebb tehát: Bécsben nyomorogni, kitéve a végpusztulásnak? Vagy Szamosújvárt fejedelmileg élni, eddig nem is sejtett mértékben felvirágozni, nagy célokat elérni és örökre biztosítani?

Rabok legyünk vagy szabadok?

Ez a kérdés, válaszzatok!

Dr. Papp Gusztáv barátom e füzet élén, tudományos alapra, beható tanulmányokra és reális számításokra támaszkodva, fényes képét rajzolja Szamosújvár jövőjének. E képnek legragyogóbb vonása: az ide költözött mechtáristák!

Szamosújvár, 1907. dec. 15.

Dr. Herrmann Antal.

Jelen füzettel az „Armenia“ 21 évi fenállása után mint folyóirat megszűnik s csak mint a szamosújvári Örmény Múzeum Egyesület hivatalos **Évkönyve** fog könyvalakban Temesváry János dr. muzeumi igazgató szerkesztésében megjelenni. Az „Armenia“ évkönyvet a múzeum tagjai tagsági díjaik fejében fogják kapni.